

WYDANIE SPECJALNE

III Kongres Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie

Ludwik Pasteur powiedział kiedyś: „Nauka nie ma Ojczyzny, ale uczonej ją posiada”. Myślę, że nasz Kongres jest znakomitą potwierdzeniem prawdy zawartej w słowach wielkiego francuskiego uczonego. W końcu to właśnie hasło: Ojczyzna, ściągnęło Was, Drodzy Przyjaciele, do Krakowa, aby naradzić się, jak jeszcze bardziej umocnić nasze związki.

Gdy sześć lat temu organizowaliśmy I Kongres Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie, nasz kraj znajdował się już w przedśionku Unii Europejskiej i można było przewidywać, że sprawy Polonii nabiorą nowego znaczenia. Rzeczywistość przeszła jednak oczekiwania. Europa została otwarta, a skala zmian, ich rozmiar okazały się naprawdę gigantyczne. Legiony rodaków, głównie młodych, liczone w setkach tysięcy, a może w milionach, znalazły się w różnych krajach europejskich. Wiemy już, że stan ten ma wszelkie cechy trwałości, że nie jest to przejściowe zachłyśnięcie się Zachodem, trudno dotąd dostępnym.

Jak wszystko, również ta nowa sytuacja ma swoje blaski i cienie. I to stawia nas przed podstawowym pytaniem: w jaki sposób nasza Ojczyzna może pomóc Polakom mieszkającym za granicą, a równocześnie wykorzystywać tę nową rzeczywistość dla dobra Polski. To pytanie uniwersalne, dotyczy wszystkich Polaków i dlatego powinno być stawiane na wszystkich poziomach: w rodzinach, w gminach, w regionach i wreszcie na szczeblu najwyższym. Poważna dyskusja musi, rzecz jasna, być wymianą poglądów pomiędzy Polakami w kraju i tymi, którzy mieszkają za granicą, i wreszcie tymi, którzy po prostu oscylują między jednym i drugim środowiskiem. Dlatego myślę, że nasze spotkanie, skupiające polskie środowiska naukowe z całego świata, ma do odegrania ważną rolę.

Rozpoczynający obrady III Kongres porusza tylko jeden z wielu problemów, które narzuca nowa sytuacja. Ale jest to problem fundamentalny, od którego zależy niemal cała przyszłość. Chodzi bowiem o to, jak można utrzymać w kręgu oddziaływania polskiego języka i kultury tysiące polskich dzieci, które wyemigrowały ze swoimi rodzicami, albo urodziły się (lub urodzą się) za granicą. Oczywistą odpowiedzią jest możliwie łatwy dostęp do edukacji. A widać gołym okiem, że obecny stan – pozostałość po czasach, gdy skala problemu była wielokrotnie mniejsza – jest zupełnie nieadekwatny do potrzeb i pozostawienie go bez zmian grozi po prostu katastrofą. Myślę, że ta konieczność zmian jest powszechnie akceptowana.

Ale już szczegółów zmian wcale nie są oczywiste. Nie jest oczywiste, skąd wziąć fundusze. Nie jest oczywiste, jakie powinny być programy. Nie jest oczywiste, kto i jak powinien tę sprawę koordynować. Zwłaszcza to ostatnie jest niezwykle trudne w Polsce, która ciągle jeszcze jest Polską „resortową” i gdzie przeprowadzenie czegokolwiek, co wymaga współdziałania kilku resortów, graniczy po prostu z cudem. Już dziś dochodzą niepokojące sygnały, że z tej sprawy usiłują wyłączyć się polskie placówki dyplomatyczne (przy których działa wiele szkół). Takie działanie, w sytuacji gdy nie ma jasnej wizji, kto i za jakie pieniądze miałby tę działalność zastąpić, jest – moim zdaniem – nieodpowiedzialne.

O tych i jeszcze zapewne wielu innych problemach będziemy dyskutować w czasie Kongresu. Optymizmem napawa fakt, że temat został doceniony przez najwyższe władze naszego państwa. Zapowiedź obecności Pań Ministrów Katarzyny Hall i Barbary Kudryckiej oraz Pana Ministra Jacka Rostowskiego wnoszą nadzieję, że przedstawione tutaj postulaty będą poważnie rozpatrzone. I że pójdą za nimi rozsądne decyzje.

ANDRZEJ BIAŁAS

Młodzież polska na obczyźnie

Kongresy Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie wpisały się na stałe w działalność Polskiej Akademii Umiejętności (inicjator Kongresów) oraz Krakowskiego Oddziału Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, przy istotnym współdziałaniu Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II oraz Galerii Sztuki Polskiej XIX wieku w Sukiennicach – Oddziału Muzeum Narodowego w Krakowie.

Tematyka I Kongresu (2005) dotyczyła działalności polskich towarzystw naukowych poza krajem – w Unii Europejskiej, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie oraz w krajach byłego Związku Radzieckiego. II Kongres (2008) poświęcony został analizie migracji Polaków do krajów zachodnich. Obecny III Kongres (7–11 września 2011) podejmie niezmiernie ważną tematykę *Młodzież polska na obczyźnie – zadania edukacyjne*.

Tematyka ta wychodzi naprzeciw sformułowaniom dokumentu końcowego międzynarodowej konferencji *Przyszłość szkoły polonijnej*, która odbyła się w Malmö w 2009 roku z inicjatywy Europejskiej Unii Wspólnot Polonijnych. Autorzy dokumentu stwierdzają, że: „Dla osiadłych za granicą polskich rodzin nauka języka polskiego jest niezbędna do pozytywnej identyfikacji z krajem pochodzenia. Dzieci, które wyrastają w dwóch kulturach, są najlepszymi ambasadorami porozumienia między narodami. W zjednoczonej Europie stanowi to bezcenny fundament do budowy wspólnego domu. Motywacja polskich dzieci do nauki ojczystego języka jest skarbem, którego nie można zmarnować. Wychowanie w patriotyzmie oraz zapewnienie nauczania języka polskiego

i przedmiotów ojczystych jest naszym wspólnym obowiązkiem. Nasze dzieci i młodzież to wspólne dobro Polski i Polonii”.

W ramach Kongresów, obok głównych nurtów dyskusji, organizowane są oddzielne seminaria dotyczące działalności polskich towarzystw naukowych i zawodowych. Podczas II Kongresu w 2008 roku odbyło się zorganizowane przez Akademię Górniczo-Hutniczą seminarium *Polski inżynier w kraju i na świecie*, podczas którego wygłoszono referaty o najnowszych problemach, osiągnięciach technologicznych i metodach badawczych w podstawowych przemysłach w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Mówiono o bezpieczeństwie energetyki jądrowej, ewolucji materiałów strukturalnych w aeronautyce, zaawansowanych technologiach w nowoczesnych układach sterowania oraz osiągnięciach polskich inżynierów w Ameryce Północnej. Referaty wygłoszone zostały przez inżynierów polskiego pochodzenia zajmujących najwyższe stanowiska w amerykańskich ośrodkach badawczych.

W trakcie III Kongresu odbędzie się zorganizowana przez prof. Andrzeja Szczeklika sesja naukowa na temat *Medycyna i opieka zdrowotna: kształcenie młodzieży polskiej na obczyźnie*.

Udział zapowiedziało ponad 100 uczestników zarówno z krajów Unii Europejskiej, jak i z krajów byłego Związku Radzieckiego.

Patronat honorowy sprawowany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego nadaje wysoką rangę Kongresowi.

ZYGMUNT KOLENDA

Tak było

Aula PAU wypełniła się gośćmi Kongresów: pierwszego (zdjęcia w górnym rzędzie) i drugiego (w dolnym)

foto. archiwum

Nieco faktów z przeszłości

Rozpoczyna się III Kongres Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie. Zanim głos zabiorą poszczególni mówcy, przypomnijmy dzieje dwóch poprzednich krakowskich Kongresów.

Ślady polskości

Pierwszy Kongres odbył się w dniach 8–11 września 2005 roku. Jego ideę przedstawił wówczas prezes PAU, prof. Andrzej Białas: – *Organizatorzy Kongresu mają nadzieję, że umożliwi on zorientowanie się w sytuacji wśród organizacji polonijnych i doprowadzi do wzmocnienia wzajemnych kontaktów pomiędzy nimi. Sądzymy, że może to wpłynąć na ożywienie działalności oraz współpracy z krajem.*

Przypomniał, iż Polska Akademia Umiejętności nawiązuje w tym do tradycji sięgającej jeszcze czasu rozbiorów, kiedy jednym z jej ważnych zadań było skupienie uczonych polskich ze wszystkich trzech zaborów. Teraz PAU pragnie stać się rzecznikiem polskich organizacji naukowych działających poza granicami kraju, aby ułatwić im kontakty z Polską, a także kontakty pomiędzy sobą.

– *Niektóre z tych placówek są nam już bardzo bliskie (np. Polski Instytut Naukowy w Nowym Jorku, Polski Uniwersytet na Obczyźnie w Londynie, Biblioteka Polska w Paryżu) – mówił prof. Białas – ale chcielibyśmy rozwinąć współpracę również z innymi organizacjami, w tym szczególnie na Wschodzie, gdzie przecież ciągle jest jeszcze wielu Polaków i gdzie naukowe organizacje polonijne mogą zrobić wiele dobrego. Myślę zwłaszcza o zabezpieczaniu śladów polskości, o penetracji i kopiowaniu archiwów (gdzie wielką rolę mogą odegrać lokalni działacze przy pomocy kolegów z Polski), wreszcie o współpracy wydawniczej. Sądzę, że już samo spotkanie w Krakowie będzie istotnym impulsem w tym kierunku, a ponadto mamy zamiar utworzyć stały Komitet Akademii, który będzie systematycznie zajmował się właśnie kontaktami z Polonią. Ważnym elementem Kongresu będzie Forum Studentów Polonijnych, w ramach którego będą oni mogli pokazać swój dorobek, a także wyartykułować potrzeby oraz omówić perspektywy.*

Wyraził także nadzieję, że nawiązana z okazji Kongresu współpraca PAU ze Stowarzyszeniem „Wspólnota Polska” stanie się początkiem trwałej więzi między obydwoma instytucjami i będzie owocowała następnymi inicjatywami. – *Pracy jest bowiem dużo, a pole działania ogromne – mówił prof. Białas.*

Kardynał Franciszek Macharski, który objął patronat honorowy nad Kongresem, w swoim wystąpieniu przypomniał nauki Jana Pawła II o roli kultury i szanowaniu dziedzictwa w życiu narodu.

Niestety, nie mógł przybyć do Krakowa Lech Wałęsa, ale nadesłał list, w którym napisał: „To znamienne, że Kongres odbywa się w roku rocznicowym wielkiego ruchu wolnościowego, który 25 lat temu narodził się w Gdańsku. To wówczas, po raz pierwszy w czasach powojennych, pod jednym sztandarem Solidarności zgromadziły się wszystkie grupy społeczne. Ramię w ramię szli robotnicy i intelektualści, artyści i rolnicy. To był klucz do zwycięstwa. Wówczas w stoczni czuliśmy wsparcie z różnych stron, a idee Solidarności rozlewały się po całym kraju, przekraczały też granice państw i kontynentów. Wśród wspierających Solidarność znaczące miejsce mieli obecni dzisiaj w Krakowie, których los rzucił w różne rejony Europy i świata. Oddajemy należny Wam hołd!”

Prof. Andrzej Stelmachowski, prezes Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, mówił o obecnych zadaniach towarzystw naukowych w życiu Polonii. Podziękowanie za zorganizowanie Kongresu nadesłał prezydent Aleksander Kwaśniewski. Uczestnicy spotkania wysłuchali w auli PAU koncertu gitarowego Jana Oberbeka, a potem w Domu Polonii wzięli udział w otwarciu wystawy malarstwa Andrzeja Filipowicza z Białorusi. W drugim dniu referaty wygłosili m.in.: prof. C. Pierre Zaleski (Francja) – *Biblioteka Polska w Paryżu i jej zbiory*; Tadeusz A. Pilat (Szwecja) – *Potrzeba i możliwości współpracy polskich towarzystw naukowych na obczyźnie z istniejącymi strukturami polonijnymi*; prof. Tadeusz Gromada (Stany Zjednoczone) – *Rola i działalność Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce*; prof. Grzegorz Babiński (Polska) – *Polskie towarzystwa naukowe na obczyźnie widziane z Polski*; prof. Józef Lityński (Kanada) – *Rola Polskiego Instytutu Naukowego w Kanadzie w okresie Solidarności i stanu wojennego*; prof. Czesław Bieńkowski (Białoruś) – *Miejsce Polskiego Towarzystwa Naukowego w społeczności polskiej Białorusi.*

Kardynał Franciszek Macharski w rozmowie z profesorem Andrzejem Stelmachowskim

Tego dnia odbyła się też sesja studencka, w czasie której studenci i doktoranci z ośrodków naukowych z całej Polski zaprezentowali swoje osiągnięcia i problemy.

W trzecim dniu mówili m.in.: Wiesław Gołębiwski (Stany Zjednoczone) – *Światowa Rada Badań nad Polonią – towarzystwo naukowe zajmujące się badaniem dziedzictwa Polonii*; Paweł Raczew (Austria) – *Działalność Stowarzyszenia Polskich Inżynierów i Techników w Austrii oraz Europejskiej Federacji Polonijnych Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych*; dr Józef Szostakowski (Litwa) – *Straty dóbr kulturalnych na Wileńszczyźnie w okresie sowietyzacji Litwy (lipiec–październik 1940 r.)*; dr Henryka Ilgiewicz (Litwa) – *Udział wileńskich towarzystw naukowych w dziele ochrony zabytków na początku XX stulecia*; Jan Andrzejewski (Litwa) – *Polska myśl naukowo-techniczna na Litwie i osiągnięcia polskich naukowców zamieszkałych na Litwie*; dr Lech Suchomłynow (Ukraina) – *Specyfika świadomości narodowej Polaków na dalekich Kresach*. Po południu odbyła się dyskusja panelowa: *Możliwości współpracy polskich towarzystw naukowych na obczyźnie z instytucjami krajowymi.* ►

► Czwartego dnia w Centrum Konferencyjnym na Wawelu podsumowano obrady. Potem uczestnicy Kongresu spotkali się w katedrze wawelskiej, gdzie w ich intencji mszę św. celebrował ks. prof. Adam Kubiś, b. rektor PAT, zaś ks. doc. Grzegorz Ryś (obecnie biskup i profesor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II), duszpasterz pracowników nauki, wygłosił homilię. Tak zakończył się I Kongres Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie. Przez trzy dni przedstawiciele Polonii z całego świata omawiali w Polskiej Akademii Umiejętności i na Uniwersytecie Jagiellońskim naukową działalność organizacji polonijnych działających w różnych krajach świata.

Jak zapowiedział prof. Andrzej Białas, w Polskiej Akademii Umiejętności powstała Komisja do Badań Diaspory Polskiej. Wydano też zbiór kongresowych wystąpień.

Migracje, badania migracyjne, migranci – badacze

Warunki i dorobek polskich towarzystw naukowych na emigracji, adaptacja i kariera polskich specjalistów w krajach ich zamieszkania, potrzeba badań nad nową emigracją były tematem II Kongresu Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie. Odbył się on w Krakowie, w dniach 4–7 września 2008 roku. Patronat honorowy nad II Kongresem objęli kardynałowie Stanisław Dziwisz i Franciszek Macharski, członek honorowy Akademii. Obecny był także biskup Zygmunt Zimowski, odpowiedzialny za sprawy duszpasterstwa Polonii. Otwierając II Kongres Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie, premier Donald Tusk powiedział, że wszyscy dzisiaj po-

Premier Donald Tusk dostał od prezesa Andrzeja Białasa prezent – wydane przez PAU *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, październik 1939–sierpień 1945

winni pracować na rzecz silnej pozycji międzynarodowej Polski, w tym także naukowcy i intelektualiści pracujący poza granicami kraju. – *Nie ma większego skarbu jak nasza Ojczyzna, jak umysły, serca, odwaga naszych rodaków. Ale to, co dzisiaj, w dobie współczesnej, w świecie rozwijającym się w tempie do tej pory niespotykanym, to co najcenniejsze – to zdolność do innowacji, zdolność do pokojowego konkurowania dzięki własnym intelektualnym możliwościom, szerokim horyzontom. Nasza pozycja międzynarodowa będzie zależała od tego, jaki potencjał, także potencjał intelektualny, Polska zbuduje* – podkreślił prezes Rady Ministrów.

W pierwszym dniu swoje poglądy przedstawił: bp dr Zygmunt Zimowski (Polska) – *Jan Paweł II w trosce o Polonię świata*; Tadeusz A. Pilat (Szwecja) – *Nowa Emigracja, potrzeba badań naukowych*; prof. Tadeusz Gromada (USA) – *Przyszłość Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce. Potrzeby i kierunki*; prof. Ryszard Chmielowiec (Wielka Brytania) – *„Inicjatywa Londyńska” – konieczność czy wybór polskiego inżyniera w Europie*; prof. Wojciech Falkowski (Wielka Brytania) – *Historia Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie*; prof. Halina Tabor-ska (Wielka Brytania) – *Polski Uniwersytet na Obczyźnie – alternatywny model placówki akademickiej poza granicami macierzystego Kraju*; prof. Tadeusz Radzik (Polska) – *Polskie Towarzystwa Naukowe na Obczyźnie*; dr Joanna Pyłat (Wielka Brytania) – *Inicjatywy i kierunki działania polskich środowisk emigracyjnych w Londynie w latach 2004–2008*; dr Bogusław Szymański (Polska) – *Podejmowanie i odbywanie studiów w Polsce przez studentów polonijnych w świetle zapisów ustawy Karta Polaka*. Osobne sesje poświęcone były sytuacji polskiego inżyniera pracującego na emigracji oraz współpracy Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego i Okręgowej Izby Lekarskiej w Krakowie z lekarzami z zagranicy, szczególnie pochodzenia polskiego.

Uczestnicy Kongresu byli też gośćmi prezydenta Miasta Krakowa, a ostatniego dnia spotkali się na mszy św. w katedrze na Wawelu. Mszę celebrował kardynał Franciszek Macharski. W swej homilii przypomniał, iż suwerenność społeczeństwa wyraża się w kulturze narodu i jego tradycji, a do zebranych zwrócił się z apelem: – *Nie bójcie się głosić, że człowiek jest wielki, zwłaszcza gdy ma swój udział w dobru i prawdzie.*

Mała Aula PAU. Posiedzenie komitetów: Naukowego i Organizacyjnego przed III Kongresem. Relację z obecnego Kongresu także opublikujemy w „PAUzie Akademickiej”

Pomysł zorganizowania kongresów polskich towarzystw naukowych na obczyźnie zrodził się w Polskiej Akademii Umiejętności. Organizatorami I Kongresu byli Polska Akademia Umiejętności i Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” Oddział w Krakowie. Do listy organizatorów II Kongresu dołączyli Uniwersytet Jagielloński i Akademia Górniczo-Hutnicza. Współorganizatorami obecnego Kongresu są też Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Galeria Sztuki Polskiej XIX wieku w Sukiennicach – Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa. Wszystko wskazuje na to, że następny, IV Kongres odbędzie się za trzy lata, w 2014 roku.

MARIAN NOWY

fot. archiwum